

Den danske indirekte medium i diakron belysning

Peter Juul Nielsen

Syddansk Universitet

pjn@sdu.dk

I moderne dansk kan morfemet der normalt betegnes reflektivt pronomen (Hansen & Heltoft 2011: 589), tilføjes til monotransitive konstruktioner med et bredt udvalg af verber, herunder anskaffelsesverber (1) og perceptionsverber (2).

(1) *senere købte hun **sig** en bil*

(2) *vi hørte **os** noget musik*

De fleste tidligere beskrivelser (Hansen & Heltoft 2011: 1311, Heltoft 2014) betegner den reflektive størrelse i denne konstruktion som et reflektivt indirekte objekt (IO), men jeg argumenterer for at der er tale om en indirekte medium (IM) (Hvilshøj 1999, jf. Kemmer 1993: 78). Denne IM-konstruktion har sin historiske oprindelse i IO-konstruktionen, og formålet med foredraget er at forklare hvordan den moderne IM-konstruktions egenskaber er et produkt af udviklingen af det danske IO fra middeldansk til nutiden. Jeg præsenterer forandringerne fra reflektivt pronomen med IO-funktion til IM-markør på baggrund af empirisk data fra historiske og moderne korpuser der dækker perioden 1400-2020.

Ligesom i andre germanske sprog (Barðdal 2007; Coleman 2011) har det danske IO undergået en semantisk indsnævring fra bred Interessent-betydning (i Zúñigas (2011) terminologi: Afficiary), med mulighed for at betegne en ren Interessent i ikke-overdragelses-sagforhold som i (3a) fra midten af det 18. årh. (Høysgaard 1752: 107), til den specialiserede semantik i nutidens IO som betegner en Recipient (og udelukker ikke-overdragelses-semantik, Heltoft 2019: 160-162). IO i (3a) står i paradigmatiske opposition til præpositionel realisering af Interessenten (3b), et karakteristisk træk ved IO som argument i ældre såvel som nutidigt dansk (Hansen & Heltoft 2011: 1347).

(3) a. *han skal løse **os** knuden*

b. *han skal løse knuden **for os***

Forløberen for den moderne IM-konstruktion er en reflektiv variant af IO-konstruktionen med et reflektivt pronomen der betegner IO-argumentet med den semantiske rolle Interessent. Fra dette udgangspunkt er der sket en semantisk spaltning ledsaget af en syntaktisk differentiering. Mens IO undergår den semantiske indsnævring, bevarer det reflektive element den gamle IO-betydning som stadig findes i den moderne IM der har som funktion at specificere subjektsreferenten som Interessent (jf. (1-2)), hvilket gør IM kompatibel med en meget bredere klasse af verber end IO (jf. Barðdal, Kristoffersen & Sveen (2011) angående norsk). Modsat IO har det reflektive element mistet sin argumentstatus. Det står ikke længere i paradigmatiske opposition til præpositionel realisering (jf. (3)), og fra at have udfyldt en plads i sætningsskemaet som en regulær nominal konstituent er IM-morfemet nu klitiseret til sætningsskemaet (Heltoft 2011), enten subjektet (jf. (1)) eller verbet (jf. (2)).

Referencer:

- Barðdal, J. (2007). The semantic and lexical range of the ditransitive construction in the history of (North) Germanic. *Functions of Language* 14.1, 9-30.
- Barðdal, J., Kristoffersen, K.E. & Sveen, A. (2011). West Scandinavian ditransitives as a family of constructions: With a special attention to the Norwegian 'V-REFL-NP' construction. *Linguistics* 49 (1), 53-104.
- Colleman, T. (2011). Ditransitive Verbs and the Ditransitive Construction: A diachronic perspective. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 59, 387-410.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Heltoft, L. (2011). Lette pronomenerens placering: klise og topologisk integritet. *Ny forskning i grammatik* 18: 61-80.
- Heltoft, L. (2014). Constructional change, paradigmatic structure and the orientation of usage processes. I *Usage-Based Approaches to Language Change*, red. af Evie Coussé, and Ferdinand von Mengden, 203-241. Amsterdam: John Benjamins.
- Heltoft, L. (2019). Fra gammeldansk til nutidsdansk. I *Dansk Sproghistorie* bd. III, red. af E. Hjorth et al., 129-225. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hvilshøj, U. (1999). Refleksivitet i dansk. *Sig og sig selv* i et typologisk perspektiv. *Ny Forskning i Grammatik* 6, 81-106.
- Høysgaard, J.P. (1752). *Methodisk Forsøg til en fuldstændig dansk Syntax*. København.
- Kemmer, S. (1993). *The Middle Voice*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zúñiga, F. (2011). Why should Beneficiaries be subjects (or objects)? Affaction and Grammatical Relations. I *Case, Animacy and Semantic Roles*, red. af Seppo Kittilä, Katja Västi, and Jussi Ylikoski, 329-348. Amsterdam: John Benjamins.